

המפגש בין פוטין לארדואן בסוצ'י: אתגר נוסף לגוש המערבי

בת חן פלדמן, גליה לינדנשטראוס, ארקדי מיל-מן | 10 באוגוסט, 2022 | גיליון 1630

הפגישה שנערכה בסוצ'י ב-5 באוגוסט בין נשיא רוסיה, ולדימיר פוטין לנשיא טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, זמן לא רב לאחר שנפגשו בטהראן במסגרת פורום אסטנה, מסמלת העמקה של שיתוף הפעולה בין מוסקבה לאנקרה. מוסקבה זקוקה לאנקרה, בין היתר לצורך צמצום ההשלכות הכלכליות השליליות של המלחמה באוקראינה וכן מעוניינת בהמשך ההחלשה מבפנים של נאט"ו. אנקרה מצידה זקוקה למוסקבה עקב ההשפעה הרוסית בזירות מרכזיות עבודה - סוריה, הקווקז ולוב, וכן עקב תלותה ברוסיה בנושאי אנרגיה. מדינות המערב מעניקות לאנקרה מרחב גמישות מסוים במגעים עם מוסקבה, בין היתר כמתווכת בסכסוך באוקראינה, לאור חשיבות המשך חברותה של טורקיה בנאט"ו ומיקומה המרכזי בזירת הים השחור. מבחינת ישראל, אין להסיק מכך כי הן יגלו אותה סבלנות כלפיה בהקשר לעמדותיה ביחס לרוסיה. יתרה מזאת, אין להתעלם מכך שטורקיה משלמת כבר היום מחירים בגין יחסיה עם רוסיה, ועוד צפויה לשלם על כך בעתיד.

ב-5 באוגוסט נפגשו נשיא רוסיה, ולדימיר פוטין, ונשיא טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, בסוצ'י, רוסיה. רק לפני שבועות אחדים נפגשו פוטין וארדואן במסגרת מפגש פסגה משולש של פורום אסטנה בטהראן, אשר כלל גם את אברההים ראסי, נשיא איראן. ארדואן אף צפוי להשתתף בספטמבר במפגש באוזבקיסטן של ארגון שאנגחאי לשיתוף פעולה (SCO) - ארגון שבו טורקיה מוגדרת כ"שותפת דיאלוג". הפגישה הביטורלית הקצרה שנערכה בטהראן בין נשיאי רוסיה וטורקיה ארכה כשעה, לעומת הפגישה בסוצ'י, שנמשכה כארבע שעות. משכה העיד על אודות מאמציהם של שני הצדדים לשתף פעולה, הגם שקיימים ביניהם ניגודי אינטרסים ניכרים. המשלחת של ארדואן לרוסיה כללה, בין היתר, את שרי ההגנה, החוץ, האוצר, האנרגיה והחקלאות, וכן את ראש ארגון הביון הטורקי. בין הנושאים שעסקו בהם היו סחר, אנרגיה, הסכם התבואה עם אוקראינה, כמו גם סוריה והסכסוך בנגורנו-קרבאך. בה בעת, הפגישה הדגימה את מאמציו של ארדואן לתמרן בין רוסיה לבין המערב, תוך שמירה על אינטרסים טורקיים בין היתר בזירה החמה של הים השחור. פוטין מצידו מעוניין לחזק את הקשרים עם טורקיה, החברה בנאט"ו, כדי להמשיך ולנסות לתקוע טריז בינה לבין המערב, כפי שבא לידי ביטוי עוד ב-2017, במכירת מערכת ההגנה האווירית ה-S-400 מרוסיה לטורקיה. מהלך זה הוביל לסילוק טורקיה מפרויקט ה-F-35. זאת, אף שהחברות בנאט"ו נותרה רכיב מרכזי

בתפיסת הביטחון הטורקית. אנקרה, על אף התנגדותה הראשונית, אף אפשרה את תחילת התהליך לצירופן של שבדיה ופינלנד לברית - התפתחות שהיא לצנינים בעיני מוסקבה.

אחד הנושאים על סדר היום בפגישה בסוצ'י היה שיתוף הפעולה בתחום האנרגיה בין רוסיה וטורקיה, נושא בעל חשיבות רבה לשני הצדדים. פרויקט אנרגיה משמעותי בין רוסיה וטורקיה הוא הטורקסטרים (TurkStream), צינור גז העובר מרוסיה לטורקיה ומהווה חוליה באספקת הגז מרוסיה למזרח ולמרכז אירופה. הטורקסטרים פועל באופן הרציף ביותר בהשוואה ליתר צינורות הגז המעבירים גז מרוסיה לאירופה (אם כי רוסיה הפסיקה ביוני למשך שבוע את אספקת הגז בטורקסטרים, בטענה של עבודות תחזוקה), ופוטין אף הדגיש בפגישה בסוצ'י כי אירופה צריכה להיות "אסירת תודה לטורקיה על הבטחת מעבר הגז החלקי" דרכה. לארדואן חשוב לשמר את אספקת הגז הרוסית לקראת החורף הקרוב ולמנוע אי סדירויות. הישג נוסף לפוטין בהקשר זה הוא הסכמת ארדואן לשלם באופן חלקי במטבע הרוסי עבור אספקת הגז לטורקיה. זאת, בניגוד לעמדת רוב מדינות המערב, אשר מתנגדות לדרישה רוסית זו.

שיתוף הפעולה בתחום האנרגיה בין המדינות מתבטא גם בבניית תחנת הכוח הגרעינית הראשונה בטורקיה ב-Akkuyu ובתפעולה העתידית על ידי החברה הממשלתית הרוסית רוסאטום במימון בין היתר של הבנק הרוסי סברסנק, אשר נתון לסנקציות מערביות. לאחרונה החלה הבנייה של היחידה הרביעית והאחרונה בתחנת הכוח וכן הועבר לטורקיה סך של 5 מיליארד דולר, מתוך 20 מיליארד הדרושים לבניית הפרויקט. הובטח גם ששתי העברות בהיקף דומה יבוצעו בקרוב, וזאת על מנת להפיג את החששות בטורקיה מכך שהסנקציות על רוסיה בעקבות המלחמה באוקראינה יגרמו עיכובים בפרויקט. תחנת הכוח, האמורה לספק בעתיד כ-10 אחוזים מאספקת החשמל בטורקיה, קריטית עבור האוכלוסייה הטורקית הגדלה. ארדואן הדגיש את חשיבות סיום הפרויקט בזמן בשנת 2023 (שבה יצינו 100 שנה לרפובליקה הטורקית וכן צפויות להתקיים בחירות) ללא דחיות ותקלות. הציפיה היא, שב-2023 היחידה הראשונה בתחנת הכוח תחל לפעול.

רוסיה, אשר נתונה תחת לחץ חריף של סנקציות מערביות, מחפשת דרכים חלופיות כדי להקל על הכלכלה שלה ומייעדת לטורקיה תפקיד חשוב בכך. בשנים האחרונות נרשמה עלייה משמעותית בסחר בין שתי המדינות, נתון שפוטין התפאר בו. טורקיה ורוסיה מתכוונות להמשיך ולהאיץ את היחסים הכלכליים ביניהן, בין היתר בתחומי הסחר, בנייה, חקלאות ותיירות. יתר על כן, רוסיה, שברצונה לעקוף את הסנקציות, יזמה מגעים עם חמישה בנקים טורקיים במטרה להחיל שימוש בכרטיסי אשראי רוסיים דרך מערכת ה-Mir. כדי לקדם מהלך זה התקיימו מגעים בין ראשי הבנקים המרכזיים של שתי המדינות. ביכולתם של מהלכים אלה לחזק את המטבע הרוסי ולסייע בייצוב הכלכלה הרוסית. בנוסף, טורקיה היא בין המדינות הבודדות המקיימת קשרי תעופה עם רוסיה, ובנוסף היא מהווה יעד תיירותי ותחנת מעבר חשובה לאזרחי רוסיה, במיוחד לאחר הפלישה הרוסית לאוקראינה. עם זאת, לא ברור עדיין האם הידוק היחסים המסחריים עם רוסיה לא יוביל חברות מערביות הפועלות בטורקיה לצמצם ואף להפסיק את

פעילותן בטורקיה. יש לציין, שפוטין הודיע ברישא של הפגישה כי הוא מצפה לחתימה על מזכר הבנות בתחום הכלכלי, אך היעד לא הושג, ככל הנראה עקב סירובו של ארדואן לחתום על המסמך.

הישג משמעותי נוסף הוא הסכם התבואה, שנחתם לאחרונה בתיווך של טורקיה והאוי"ם בין רוסיה לאוקראינה. ספינות ראשונות כבר עשו את דרכן מאוקראינה לטורקיה. ההסכם אמור לאפשר לאוקראינה לייצא דגנים, וכך לא רק לסייע למצבה הכלכלי של אוקראינה, אלא גם לביטחון התזונתי במדינות עולם שלישי רבות, ובפרט במזרח התיכון. הסכם זה מאפשר גם לרוסיה לייצא תוצרת חקלאית ודשנים, מענפי הייצוא החשובים למדינה, וכך להקל עליה להתמודד עם מגבלות הסנקציות. עקב השפעתו החיובית הצפויה מבחינת הורדת מחירי המזון העולמיים, התיווך הטורקי בהקשר של הסכם התבואה התקבל בברכה בבירות מערביות.

הסוגייה הסורית גם היא נידונה בפגישה בסוצ'י. בסוריה, כמו גם בלוב ובנגורנו-קרבאך, האינטרסים של רוסיה וטורקיה מנוגדים. מבחינת ארדואן, מבצע צבאי נוסף בצפון סוריה הוא לא רק אינטרס ביטחוני ראשון במעלה אלא גם חשוב מבחינת הזירה הפנימית, לקראת הבחירות הצפויות במדינה ב-2023. ההשפעה הרוסית בסוריה, כמו גם האיראנית, בפרט במחוז אידליב ומול הכורדים, מחייבת אותו לזהירות ולתיאום, ולו מוגבל, עם מוסקבה. לפני הביקור של ארדואן, קרא דוברו של נשיא רוסיה לטורקיה להימנע מצעדים העלולים להביא לחוסר יציבות בסוריה ולהעמיד בסכנה את "שלמותה הטריטוריאלית והפוליטית". עם זאת, רוסיה הדגישה כי מוסקבה מתייחסת בהבנה לדאגותיה של טורקיה בכל הקשור לשיקולי הביטחון שלה. בפגישה, ארדואן ופוטין סיכמו לפעול בשיתוף פעולה על מנת להילחם בארגוני הטרור השונים (אף כי ברור שלשתי המדינות סדרי עדיפויות הפוכים לגבי הארגונים הבעייתיים), והסכימו על אודות חשיבות קידומו של תהליך לפתרון מדיני בסוריה. זאת, למרות שבטווח הנראה לעין קשה לדמיין מצב שבו טורקיה תסכים לסגת מהשטחים שבהם היא שולטת בצפון סוריה.

הפגישה בסוצ'י מסמלת את הרצון הרוסי והטורקי להעמיק את שיתופי הפעולה בין המדינות, המתקיימים במקביל לניגודי אינטרסים רבים ביניהן. אחד הבולטים שבהם הוא מכירת נשק טורקי לאוקראינה, ובייחוד כטב"ם הביירקטאר TB2 - כטב"ם טורקי אשר הסב נזק משמעותי לכוחות הרוסיים באוקראינה. טורקיה גם אינה מעוניינת להגיע למצב בו הים השחור הוא בדומיננטיות רוסית. מבחינתה, היחסים עם קייב לא רק סייעו בעבר לאזן את ההשפעה הרוסית בים השחור, אלא היה בהם גם רכיב של שיתוף פעולה ביטחוני. עם זאת, בזכות הקשרים עם אנקרה, רוסיה יכולה להקל את המצב הכלכלי המורכב שהיא נתונה בו עקב הסנקציות, ואילו טורקיה מרוויחה מבחינה כלכלית וגם ממקמת את עצמה כמתווכת - לא רק בין רוסיה לאוקראינה, אלא במידה מסוימת גם בין רוסיה למערב. טורקיה הופכת להיות צינור עיקרי שדרכו רוסיה עדיין יכולה לקיים קשרים כלכליים מסוימים עם המערב, וארדואן מצליח להלך בין הטיפות תוך כדי שמירה על האינטרסים של טורקיה. עם זאת, אין להקיש בירושלים ממרחב

התמרון שמאפשר המערב לטורקיה ביחסיה עם רוסיה, שכך תנהג וושינגטון מול ישראל אם תרכך עמדות מול רוסיה. שהרי, היחס לאנקרה מושפע בראש ובראשונה מהיות טורקיה חברה בנאט"ו וממיקומה המרכזי בזירת הים השחור. ובנוסף, אין להמעיט ממשמעות המחירים שטורקיה כבר משלמת וצפויה עוד לשלם בעתיד בגין הניווט בין מוסקבה למערב, הן בהקשר של מגבלות על רכש ביטחוני מהמערב והן בהקשר ההיסוס של חברות מערביות מהמשך הפעילות הכלכלית במדינה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט